

Mobitel

Bojan Mucko

Nekoliko sati nakon što sam se u prosincu 2020. godine smjestio u Bihaću, u potkrovnj apartman kuće na periferiji grada zajedno s još šestero međunarodnih volontera promigrantskog kolektiva kojem sam se taman pridružio (v. **distro**), netko je glasno pokucao na vrata. Radi stroge kontrole hrvatskih granica i normalizirane prakse pušbeka, tijekom prolaska hrvatskom dionicom **balkanske rute**, ljudi u pokretu bili su primorani izbjegavati naseljena područja i kretati se tajno, u skrovitosti **šuma** i planina. Za širu javnost, njihova svakodnevnica bila je potpuno nevidljiva. Među rijetkim medijskim reprezentacijama migracija u tom periodu, a sukladno nacionalnim i europskim **sekuritizacijskim** politikama, dominirale su slike s kriminalizirajućim učincima. U sjećanje mi se posebno utisnula fotografija iz vijesti o novoj nadzornoj opremi Ministarstva unutarnjih poslova namijenjenoj „**sprečavanju ilegalnih prelazaka migranata**“. Na toj noćnoj fotografiji, skupina od osmero ljudi zumirana je iz velike udaljenosti, poput lovine. Daleki, nanišanjani ljudi (zaustavljeni) u pokretu apstraktnim, otvorenim prostorom, bili su gusto stisnuti jedni uz druge i potpuno depersonalizirani, svedeni na bijele obrise na crnoj pozadini. Uz demonstraciju nove nadzorne moći i krajnju objektifikaciju ljudi u pokretu, slika je pojačavala i privid njihove odvojenosti – kao da su se nalazili u dimenziji paralelnoj sa svakodnevicom čitatelja/ica vijesti o lovu na „ilegalne migrante“.

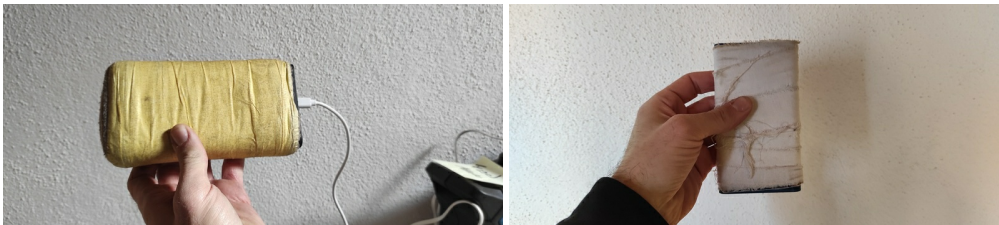
Pogled na Plješivicu. Bihać, siječanj 2021. Foto: Bojan Mucko

Kad sam začuo kucanje bio sam u hodniku, najbliži vratima, pa sam ih spontano i otvorio. Ugledao sam šestoricu mladića u dvadesetima i tridesetima. Stajali su pred vratima u mraku, na stubištu s pogledom na planinske obrise monumentalne Plješivice. Najnasmijaniji od njih prvi mi je pružio ruku i pozdravio s: „*Hello brother, how are you doing?*“. Tom prilikom upoznao sam Javeda, Raju, Bilala, Usmana i ostale iz jednog od improviziranih šatorskih skvotova u okolici. Živjeli su izvan dosega gradske infrastrukture, na polju u podnožju Plješivice koje se prostiralo sve do naše kuće i, kao i svakih nekoliko dana, došli su po svoje mobitele. Punili su im se u maloj prostoriji kraj ulaznih vrata, na polici u moru strujnih kablova. Naš stan im je bio najbliža pristupna točka struji, a volonteri su im uskakivali s punjenjem iako je okupljanje u dvorištu bilo zabranjeno (kao jedna od tada aktualnih protupandemijskih mjera). Već nekoliko kilometara sjevernije, s druge strane hrvatske granice, takav susret bi mi krajem 2020. godine bio praktički nezamisliv.

Punjenje mobitela. Bihać, zima 2021. godine. Foto: Bojan Mucko

Za razliku od bezličnih obrisa na nišanu termovizijske kamere, dečki su, baš kao i čitatelji/ice vijesti, bili prilično individualizirani, obilježeni svaki svojim osobnim kontekstima, biografijama i projekcijama budućnosti. Mobiteli koje su došli preuzeti za mene su bili poput prenosnice iz svijeta medijskih reprezentacija u svijet „terenske“ stvarnosti i susjedskih interakcija. A isti ti mobiteli bili su im alat nužan za navigaciju kroz svakodnevne izazove.

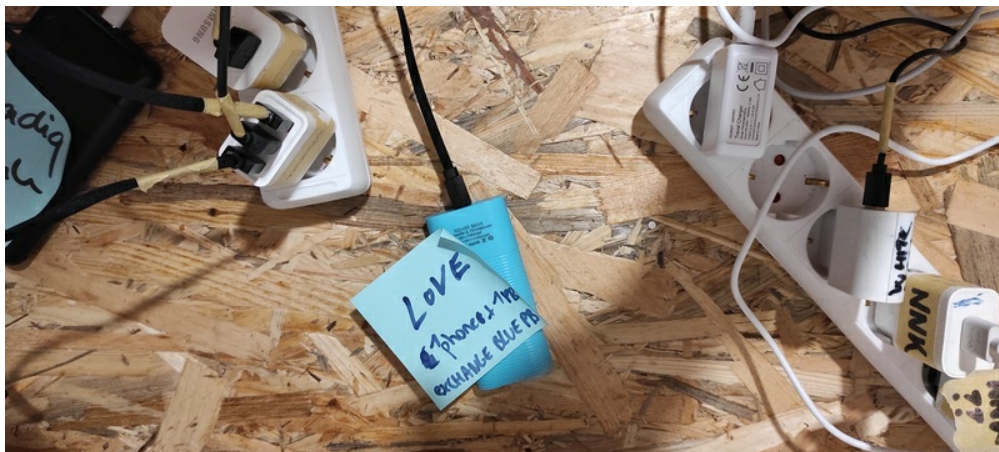
Eksterni punjači zaštićeni priručnim sredstvima. Bihać, zima 2021. godine. Foto: Bojan Mucko

Sugovornici/e Elisabeth Eide koja je svoje istraživanje provela u Norveškoj s tražiteljima/icama azila kao najdragocjeniji dio svoje pokretne imovine isticali/e su upravo mobitel (2020: 72). Eide pametni telefon interpretira kao osnovno logističko sredstvo suočavanja s prekarnim životnim uvjetima ljudi u pokretu, a generalnu prekarnost (analitički) dijeli u tri faze (2020: 77). Prva se odnosi na fazu prije puta, na kontekst iz kojeg osobe bježe ili odlaze, druga faza na put do europskih destinacija, a treća na život po dolasku u novu sredinu. U fazi prije odlaska na put, mobitel služi prvenstveno kao komunikacijsko i organizacijsko sredstvo planiranja rute, kupnje karata za različita transportna sredstva i komunikaciju s bliskim osobama, kao i s krijumčarima do kojih se nerijetko dolazi putem reklama na društvenim mrežama. Tijekom samog puta navedene funkcije uređaja dodatno se profiliraju s ciljem povećanja sigurnosti u nepredvidivim situacijama na nepoznatom terenu (Eide 2020: 71). Aplikacije s opcijom izvanmrežne uporabe zemljopisnih karata i navigacije pomoću GPS tehnologije pomažu u odabiru najsigurnijih ruta, odnosno omogućavaju izbjegavanje prirodnih opasnosti, kao i taktičko nadmudrivanje s akterima regulacijskog i represivnog aparata režima kontrole migracija. S dolaskom na europsku destinaciju, funkcije mobitela preusmjeravaju se na istraživanje nove društvene sredine, informiranje o nacionalnom sustavu azila i aktualnim administrativnim procesima, savladavanje nove jezične sredine, stvaranje novih i održavanje starih kontakata. U svim fazama puta, mobitel ujedno funkcionira i kao personalizirani arhiv osobnih **uspomena** pohranjenih u različitim medijima, s pristupom identitetki važnim sadržajima kao što su glazba ili filmovi, odnosno generalno onim (medijski posredovanim) informacijama pomoću kojih osobe stječu transnacionalna znanja i kompetencije (Eide 2020: 78).

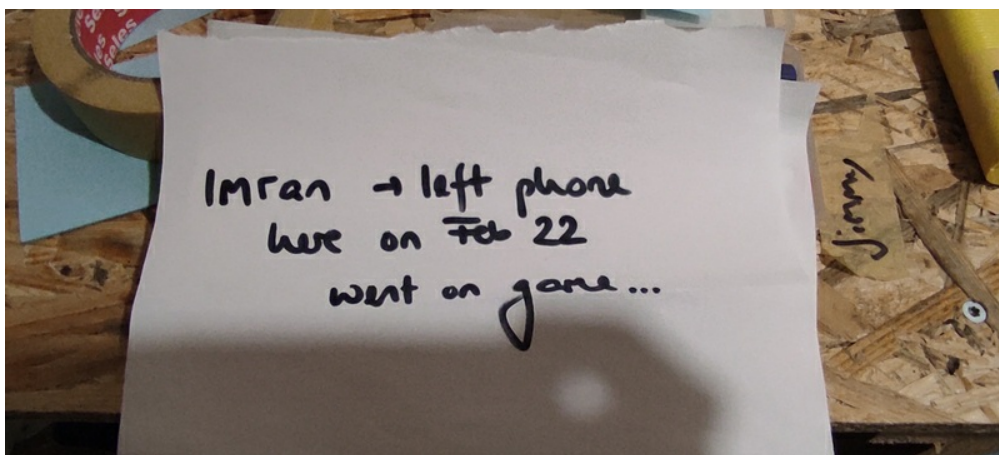
Čaj u skvotu uz afganistansku playlistu. Bihać, zima 2021. Foto: Bojan Mucko

Stotine grupa i pojedinaca zaglavljenih u Bihaću izvan službenih kampova, po ruševnim objektima i šatorskim skloništima, poput Javeda i njegovih prijatelja, oko punjenja mobitela snalazili su se na razne načine. Izbor im je uglavnom bio sužen na korištenje utičnica dostupnih u javnim prostorima poput autobusnog kolodvora ili u kafićima, dućanima, trgovačkim centrima. Kao i moji cimeri, i mnogi drugi manje ili više nevidljivi lokalni i međunarodni pomagači, mobitele su im, iz solidarnosti, punili u svojim hodnicima i dnevnim sobama. Naša policija je postajala sve kompleksnija: nicali su novi strujni kablovi i utičnice, a mobitele koji su se stalno izmjenjivali označavali smo, radi lakšeg snalaženja, naljepnicama s imenima. Sa svakodnevnim produblјivanjem prijateljstva između volontera, volonterki i dečki iz skvotova, naljepnice s imenima bi ponekad prerasle u komunikacijsku formu – postale bi mala pozdravna pisma ili kartice s dobrim želјama za **gejm** uručenim zajedno s napunjenim mobitelom.

Personalizirane poruke uz mobitele na punjenju. Bihać, zima 2021. Foto: Bojan Mucko

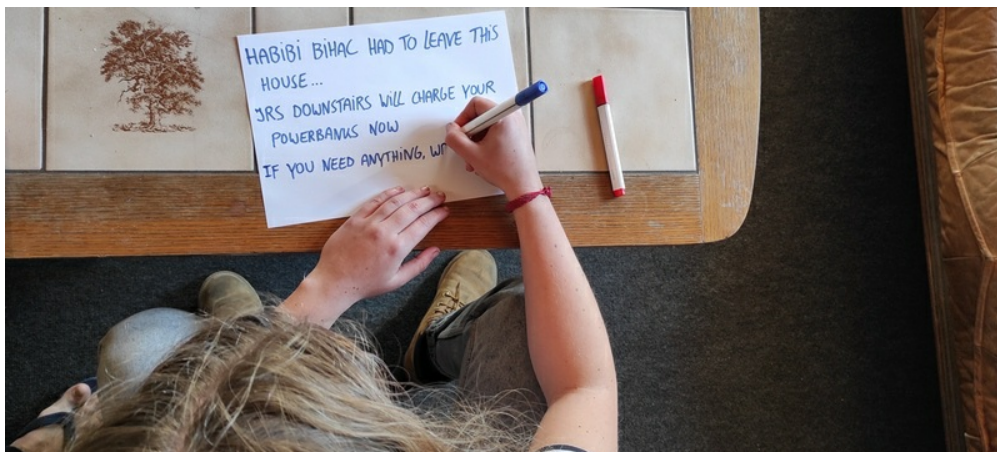
Ali iz gejma kroz Hrvatsku koji bi završio **pušbekom**, ljudi bi se uglavnom vraćali bez mobitela. Znalo se da su hrvatski policajci redovito ili otuđivali ili uništavali mobitele, a kriterij kojim su se vodili prilikom odabira metode bili su tržišni. Kao što su, na temelju svog iskustva prepričavali brojni sugovornici – skup mobitel išao bi policajcu direktno u džep (gesta umetanja objekta dlanom desne ruke u lijevi unutarnji džep jakne), a jeftini pod policijsku čizmu (gesta razbijanja uređaja đonom). Bez obzira radilo se o krađi ili uništavanju mobitela, za ljude u pokretu to je značilo isto – gubitak najvrjednijeg dijela osobne imovine nužnog za navigaciju prekarom svakodnevicom u svim fazama puta. Baš iz tog razloga – znajući da postoje velike šanse za novim pušbekom, pojedinci koji su putovali u grupi, svoje mobitele i druge sitne elektroničke aparate počeli su nam ostavljati na čuvanje prije odlaska u gejm iako je smanjeni broj mobitela grupi otežavao put. Ako bi put do Europe bio uspješan, mobiteli ostavljeni u Bihaću pronašli bi nove vlasnike (v. **zajednička mobilna dobra** i **autonomija migracija**), a ako bi završio pušbekom, dočekali bi ih na polici. Nakon dana ili tjedana lutanja šumama i susreta s policijom koji je često (uz psihofizičko nasilje) podrazumijevao i oduzimanje ili uništavanje kompletne pokretne imovine, mobitel je omogućavao alate potrebne za ponovo uključivanje u svijet iz kojeg su ih pokušavali istisnuti sa svakim pušbekom: kontakti s obitelji i prijateljima, aplikacije, playliste, filmovi, osobne fotografije i video snimke sačuvane od policijske brutalnosti na uređaju veličine dlana (zajedno s *Bluetooth* zvučnicima napunjenim za party).

Bilješka. Bihać, zima 2021. godine. Foto: Bojan Mucko

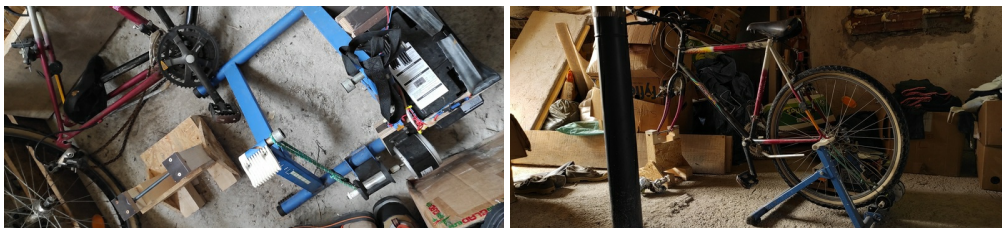
Kad se volonterski kolektiv selio iz stana u potkrovlju kuće na periferiji grada, s međunarodnom humanitarnom organizacijom čiji su uredi bili u prizemlju iste kuće, dogovorili smo preuzimanje prakse punjenja mobitela, a poruku s novim uputstvima prijateljima smo ostavili s vanjske strane vrata na koja su već bili naviknuti kucati.

Organizacija iz prizemlja, u skladu s formalnijim načinom funkcioniranja od kolektiva, odlučila se na izgradnju samoposlužnog punkta za punjenje mobitela – s ormarićima pod ključem u prizemlju, na vanjskom stubištu kuće (a upotrebom ključeva su nestale i poetične kartice s dobrim željama prilijepljenim uz mobitel).

Volontersko pozdravno pismo. Bihać, proljeće 2021. Foto: Bojan Mucko

Iako su pametni telefoni u masovnoj upotrebi još od druge polovice prvog desetljeća ovog stoljeća, istraživanje uloge mobitela u izbjegličkoj svakodnevici dobiva na značaju s takozvanom „sirijskom izbjegličkom krizom“ i širim masovnim kretanjem ljudi u pokretu prema Europi tijekom 2015. i 2016. godine, zato što su transkontinentalne migracije takvih proporcija prve koje se odvijaju u digitalnom dobu (usp. Alencar 2020: 9). Demokratizacija GPS tehnologije te mogućnost mobilnog pristupa društvenim mrežama i raznim drugim aplikacijama, omogućile su i veću autonomnost ljudi u pokretu od krijumčarskih struktura (Alencar 2020: 4). Uz te pozitivne aspekte, upotreba mobitela donosi i niz ambivalentnosti. Kao što ističe Amanda Alencar, različiti mehanizmi kontrole granica poput satelitske tehnologije, bespilotnih letjelica i detektora pokreta, oslanjaju se upravo na praćenje mobitela, a „državni dužnosnici, trgovci ljudima i krijumčari koriste GPS aplikacije za praćenje kretanja izbjeglica, što znači da ih isti oni alati koje neki navode kao ključne za njihovo putovanje, čine također i ranjivijima“ te dovode do potencijalnih uhićenja ili/i otmica (2023).

Donacija iz Luksemburga: stroj za punjenje mobitela na nožni pogon. Unsko-sanski kanton, ljeto 2021. Foto: Bojan Mucko

Na mobitele se, dakle, oslanjaju različito pozicionirani i međusobno antagonizirani akteri režima migracija obilježenog radikalnim suprotnostima. Dok se UN-ova agencija za izbjeglice (UNHCR), primjerice, zalaže za digitalnu inkluziju ljudi u pokretu, a na putu do destinacije u čiji društveni život bi se, bar nominalno, trebali moći uključiti, istim tim ljudima policija redovito uništava ili otima alat praktički ključan za takav tip inkluzije. U nekoliko navrata na terenu sam čak čuo i glasine o dvojici hrvatskih policajaca koji ukradene mobitele vraćaju u ponovnu cirkulaciju: torbe pune ukradenih uređaja navodno su prodavali preprodavačima na bihaćkom sajmu. A tamo, na periferiji grada, na zaobilaznici uz željezničku prugu bi ih onda otkupljivali oni kojima su bili najpotrebniji – prvotni vlasnici od kojih su i bili ukradeni.

Nina Khamsy provodi istraživanje o ulozi pametnih mobitela u svakodnevici balkanske rute s ljudima podrijetlom iz Afganistana. Sudionike društvenih istraživanja vidi kao „dio multidimenzionalnog polja koje je sada i multilokalno i multimodalno“ (Khamsy 2022: 267). Multimodalnost se ovdje odnosi prvenstveno na isprepletenost virtualnih i fizičkih mreža i prostora te na spontanu proizvodnju i razmjenu audiovizualnih sadržaja prilikom socijalizacije na terenu. Khamsy upozorava da nas normalizacija nasilja primorava na stalno preispitivanje naše uloge u „proizvodnji znanja u ovom (minskom) polju“ (Khamsy 2022: 267). U multimodalnom etnografskom istraživanju režima migracija s fokusom na suživot ljudi u pokretu i međunarodnih volontera, i sam sam se oslanjao na mobitel kao osnovni alat za navigaciju kroz svakodnevicu obilježenu kriminalizacijom solidarnosti i normaliziranim nasiljem. U klimi koja je zahtijevala stalnu diskreciju, pruručni, džepni uređaj kompenzirao je i diktafon i foto aparat i kameru i kartu i laptop i olovku i blok.

Za ljude u pokretu zaglavljene ne samo na balkanskoj ruti nego i u kampovima širom svijeta, u životnim uvjetima

čije brutalnosti lokalne vlasti kriju od međunarodne javnosti, mobitel poprima dodatni značaj – postaje alatom građanskog novinarstva (usp. Allan 2013) uz pomoć kojeg se komunikacijski kanal u svijet otvara od dolje, iz samog kampa. Sally Hayden prenosi svjedočanstva ušutkanih zatvorenika zloglasnog libijskog kampa Dhar-el-Jebel koja govore o neprocjenjivoj ulozi mobitela pomno skrivenih od čuvara: “Poruke zaprimljene od novinara i aktivista izvan kampa bile su poput ‘svjetlosti svijeće u mraku’” (2022). Obavijesti o smrtima zataškanim u kampu objavljene na društvenim mrežama, za obitelji preminulih često su bile i prve informacije o stradanjima. Svjetski je poznata i knjiga *No Friend but the Mountains* koju je kurdsko-iranski novinar i aktivist Behrouz Boochani napisao tijekom svog zatočeništva u australskoj detenciji i to putem WhatsApp korespondencije s prijateljem izvan kampa.

U jednoj od terenskih epizoda, mobitel je i meni omogućio kontakt sa štrajkašima glađu u netom izgorjelom kampu Lipa, na temelju čega su nastali audio-vizualni materijali objedinjeni pojmovima **Protest u Lipi** i **WhatsApp iz Lipa**, a u drugim prilikama mobitelom sam snimio i dnevničke bilješke druženja s momcima kojima smo punili mobitele (v. **party u afganistanskom skvotu**).

29. 12. 2023.

Literatura

Alencar, Amanda. 2020. „Mobile Communication and Refugees. An Analytical Review of Academic Literature“. *Sociology Compass* 14:8.

Alencar, Amanda. 2023. „Technology Can Be Transformative for Refugees, but It Can Also Hold Them Back“. *Migration Policy Institute*.

Allan, Stuart. 2013. *Citizen Witnessing. Key Concepts in Journalism*. Cambridge i Malden: Polity Press.

Eide, Elisabeth. 2020. „Mobile Flight. Refugees and the Importance of Cell Phones“. *Nordic Journal of Migration Research* 10/2: 67-81.

Khamsy, Nina. 2022. „Mobile Phones on Mobile Fields. Co-producing Knowledge about Migration and Violence“. *Antropologia Pubblica* 8/1: 261-268.

Hayden, Sally. 2022. „For Refugees in Detention Camps, Smartphones Are a Lifeline“. *Wired*.